

Makale Başvuru/Kabul Tarihleri:
Received/Accepted Dates:
15.10.2019/17.12.2019

Cilt 7, Sayı 13, Yıl 2020

Ev Kadınlarının Ev-Eksenli Çalışma Deneyimleri: Gaziosmanpaşa İlçesi Örneği

Kinem TOKDEMİR

Marmara Üniversitesi, Siyaset ve
Sosyal Bilimler Doktora öğrencisi
knm.tkdmr@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4149-1726

Özet

Ev-eksenli çalışma, kamusal alan ya da dışarıda herhangi bir sektör dışında, ev içinde veya bu işin tamamlandığı işverenin iş yeri dışında, kısaca farklı mekânlarda ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ile birlikte kadınlar, çoğunlukla ev işlerinin birer uzantısı olan veya el becerisi gerektiren ev-eksenli işlere yönelerek gelir elde etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla ev-eksenli çalışan kadınların düşünce ve deneyimlerinin tartışılmasının gerekliliği günümüzde güncelliğini korumaktadır. Kadınların, erkek alanı olarak etiketlenen kamusal alandan gönüllü ya da gönülsüz uzaklaşması\dışlanması bu araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Üstelik ev-eksenli çalışanların kadın ve yoksul olduğu gerçeğinin yanında, gelir düzeyi görece iyi olup; ihtiyacı olmadığı halde ev-eksenli çalışan kadınlar da vardır. Bu durum, çoğunlukla kadınlar tarafından tercih edilen alternatif çalışma biçiminin keyfiyet veya mecburiyet eksenine göre şekillendiğine işaret etmektedir. Bu çalışma, İstanbul'un Gaziosmanpaşa ilçesinde ikamet eden ev-eksenli çalışan kadınlara yöneliktir. Araştırmada analiz birimi, ev-eksenli ve emek-yoğun düzensiz gelir getiren işlerde çalışan kadınlardır. Derinlemesine görüşmeler neticesinde yapılacak olan değerlendirmede, kadınların ev-eksenli çalışma deneyimlerinin çözümlenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ev-Eksenli Çalışma, Kamusal Alan\Özel Alan, Toplumsal Cinsiyet Roller, Ataerki.

Home-Based Work Experiences of House Wives: A Case of Gaziosmanpaşa District

Abstract

Home-based work emerged out of public area or out of any sector outside, in house or this work is completed outside the employer's workplace, briefly it emerged in different places. With industrialization, women began to earn income by focusing on home-based jobs, which are often extensions of household chores or require manual dexterity. Therefore, the necessity of discussing the thoughts and experiences of women who work on home-based works is still up to date. The voluntary or involuntary become distant of women from the labeled public area of the male area demonstrates the importance of this research. Moreover, besides the fact that home-based workers are women and poor, there are women whose income level is relatively good; although they do not need, they work at home-based works. This situation indicates that the alternative mode of work, which is mostly preferred by women, is shaped according to the axis of arbitrariness or necessity. This study is aimed at home-based working women who are dwelling in Gaziosmanpasa district of Istanbul. In this research, the analysis unit is women who work in home-based and labor-intensive work which give irregular income. In the evaluation to be made as a result of in-depth interviews, finding the solution of home-based working experiences is the goal.

Key Words: Home-Based Work, Public Area\Private Area, Gender Roles, Patriarchy.

GİRİŞ

Alternatif üretim yöntemlerinin ortaya çıkması ve ucuz iş gücü ihtiyacı, ev-eksenli çalışmanın doğmasına yol açmıştır. Dünya çapında, kamusal alan ya da işverenin iş yeri dışında, evde, atölyede ya da belirlenen herhangi bir yerde yapılan ev-eksenli işler kadınlar tarafından yapılmaktadır. 21. yüzyılda kayıt dışı istihdamın artmasıyla, kadınların çoğu için "çalışma" ve "aile" içi sorumluluklar bir

arada düşünölmeye başlanmıştır. Bu anlamda ev-eksenli üretimde, hizmetlerde ve tarımda kayıt dışı iş gücünün önemli bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Genel çoğunluk ise tahmin edileceği gibi yoksullar ve kadınlardır.¹ Ev-eksenli çalışma, gelir elde etme faktörü göz önünde bulundurulduğunda değerli bir fırsat olarak görülebilir. Ancak ev-eksenli çalışmayı gerçekleştiren kadınlar için yasal bir korumanın olmaması, emeğin sömürüsü ve izolasyon², çalışmanın olumsuz boyutlarına işaret etmektedir (ILO, 2015: 7). Ev-eksenli çalışma dünyada yaygın olduğu gibi, Türkiye’de de -yoksulluk³ ve kadın temaları çerçevesinde- yaygındır. Kadın yoksulluğunun artması, bir bakıma kadınların ev-eksenli çalışmaya yönelmesi ile de ilişkilidir. Benzeri enformel işlerin kadınlar tarafından revaçta olması kadın yoksulluğunun hem nedeni hem de sonucudur. Kadınlar çoğu zaman mecburen bu işlere yönelirken; kimi zaman da isteyerek bu işleri yapmaktadırlar:

“Günümüz kapitalist toplumunda kadınların emek piyasalarındaki konumu ve istihdam alanları daha çok esnek ve güvencesiz çalışma ile özetlenmektedir. Kadınlar genellikle iş güvencesinin olmadığı, sosyal güvenliğin bulunmadığı olumsuz çalışma koşulları altında, ucuza istihdam ediliyorlar. Bütün dünyada, kadın emeğinin esnek ve enformel üretim süreçlerinde giderek daha fazla yoğunlaştığı tespit edilmektedir. Türkiye’de de özellikle 2000’li yıllar boyunca kadın istihdamında esnek üretim biçimlerinin ve enformelleşmenin birer norm halini aldığını görüyoruz” (Öztürk ve Dedeoğlu 9).

Erkek üstünlüğü, toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsiz durumu ve bunlara bağlı olarak kadının kamusal alandan dışlanması\uzaklaşması, Türkiye’de yeni bir olgu değildir. Ekonomik anlamda kadın, Osmanlı toplum yapısı içinde –kırsal ve kentte- aile kurumuna hapsedilmiştir. Kırsal alanda ürettiğini tüketen köylü aile yapısında kadın, bir yanda tarlada çalışırken; diğer yandan tarladan elde edilen ürünleri yiyecek ve giyeceğe dönüştürmekteydi. Kentsel alanda ise ekonomik anlamda erkeğe bağlı hale gelen kadın, ev içinde ev işleriyle uğraşmakta iken; ev dışındaki yaşamı ise devlet tarafından düzenlenmekteydi. Dolayısıyla kadının kamusal alana çıkmasında, eğitim ve çalışma gibi tüm yollar kapalı tutulmuştur (Yaraman, 2001: 22). Günümüzde kadın sorunsalı birçok alanda gündeme gelmekte ve geçmişten günümüze kadının konumuna dair çeşitli kazanımlar elde edilmişse de, kadınların içinde bulunduğu durumun hala eşitsiz bir gelişim tarafından belirlendiği söylenebilir. Toplumsal cinsiyet, kamusal alan\özel alan zıtlığı ve ataerki, söz konusu eşitsiz gelişim ile ilişkilidir.

Sanayi kapitalizminin⁴ ortaya çıkmasıyla birlikte, kamusal alan “erkek alanı”, “erkeksilik”, “erkek işleri” olgularıyla iç içe geçmiş; kadınlar istemeyerek\isteyerek özel alana kısırlanmıştır. Böyle bir ortamda kadınlar kamusal alandan dışlanırken; çoğu zaman gönüllü olarak kamusal alandan uzak kalmışlardır\kalmaktadırlar. Dışlanmışlığın sebepleri çeşitli olmakla birlikte; toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkinin kontrolü, bu durumun belirleyicileri olmaktadır. Kadınların gönüllü\gönülsüz ev-eksenli

¹Yoksulluk olgusunun tarihini insanlık tarihi kadar geriye götürmek mümkündür. Öte yandan ekonomik, toplumsal ve tarihsel süreçlerin etkisiyle söz konusu olgu farklı görünüşler ve algıları ortaya çıkarır. Genel anlamda yoksulluk, gereksinimleri karşılamaya temel maddi olanaklardan yoksun olmayı yani yokluk durumunu ifade etmektedir (Topgöl, 2013: 278-279). Kadın yoksulluğunu anlamamız için ise öncelikle kadınların işgücü piyasasındaki sayısına ve eğitim imkânlarından ne derece yararlanabildiği üzerinde durulmalıdır. İşgücü piyasasında kadınların sayısının az olduğu ve bu durumun erkeklere ömür boyu bağımlılık ilişkisi yarattığı bir gerçektir. Eğitim imkânlarından yeterince yararlanamayan kadınlar kayıt dışı işlere –ev ekstenli işler, temizlik ve bebek bakımı işleri- yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum kadın yoksulluğunu artırmaktadır (Şener, 2009: 2).

²İzolasyon burada, kadının ev içinde gerçekleştirdiği ev-ekstenli çalışma ya da ev işlerinin “Görünmeyen Emek (Invisible Labor)” kategorisine dâhil edilmesi anlamında kullanılmıştır.

³Yoksulluk: Yoksul olma durumu, yoksuzluk, sefillik, sefalet, fakirlik olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=348595, Erişim tarihi: 15.08.2019. “Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir (Aktan ve Vural 2002).”

⁴Sanayileşme ile birlikte yoksulluk kentlerde yaşanmıştır. Kırsal kesimin kentlere göç etmesiyle birlikte kentlerde toplumsal koşulların etkisi ve işgücü piyasasının daralması, yoksulluğa neden olmuştur. Bu minvalde kadın ve çocuk işçilerinin artması, yoksulluğun birer kurbanı haline gelmelerine yol açmıştır (Açıkgöz, 2010: 46-47).

çalışmaya yönelmelerinin “keyfiyet” veya “mecburiyet” olması niteliği, sözünü ettiğimiz belirleyiciler ile yakından ilgilidir.

Kadınların, ev-eksenli çalışma deneyimleri çok katmanlı, çok boyutlu ve çok unsurludur. Çeşitli faktörlerin (eğitim durumu, gelir düzeyi, çocuk sayısı, kirada oturma gibi) bir araya gelmesiyle birlikte kadınların ev-eksenli çalışma deneyimlerinin niteliği değişmektedir. Dolayısıyla kadınların çalışmaya yönelik deneyimlerinin çözümlenmesi; aynı zamanda onların gündelik “yaşam tarzlarını” incelememize de olanak sağlamaktadır. Gündelik yaşam tarzının toplumsal cinsiyet rolleriyle iç içe geçmişliği, cinsiyetler arası eşitsiz gelişim göz önüne alınarak deşifre edilmelidir. Bu nedenle her kadını, kendi süreçleri bağlamında ve sosyal ortamları içinde ele almak gerekmektedir (Hattatoğlu, 2003: 97). Kadınların ev içinde ücretli çalışmalarının, onların yaşamlarında ne gibi katkılara, değişikliklere ya da olumsuz etkilere yol açtığı önemlidir. Çünkü ev-eksenli çalışmanın hayatlarında kapladığı zamana göre kadınlar, ya yaşamlarını çalışmaya göre ayarlamaktadırlar ya da tam tersini yapmaktadırlar. Bu bağlamda bu araştırmada ilk olarak çalışma ile ilgili yol haritası verilmiş; ardından kadınlarla yapılan anket ve görüşmeler, temel kavramlar çerçevesinde analiz edilmiştir.

1.ARAŞTIRMA ÇALIŞMASI HAKKINDA

1.1. Araştırmanın Problemi ve Amacı

Ev-eksenli çalışanlara yönelik yapılan çalışmalarda, ev-eksenli çalışanların “kadın” ve “yoksul” olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırma ise, “Gaziosmanpaşa (GOP) ilçesinde yaşayan ev kadınlarının ev-eksenli işler yapması, kendileri açısından hangi bağlamlarda deneyimler sağlamaktadır?” sorusundan yola çıkarak, yalnızca yoksul kadınların değil; gelir düzeyleri görece iyi olup ihtiyacı olduğunu düşünmediği halde ev-eksenli çalışan kadınlara da yönelmiştir. Çalışmada konuya ilişkin temel kavramlar seçilmiş ve problemin sonuç odaklı analizi bu kavramlar üzerinden yapılmıştır. Anket ve derinlemesine görüşme sonuçlarının değerlendirilmesi kısmı ise elde edilen metinlerin okunup analiz edilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

1.2.Araştırmanın Alanı

Bu araştırma çerçevesinde yapılan saha çalışması, İstanbul’un GOP ilçesinin çeşitli mahallerinde ev-eksenli çalışan kadınlar ile yapılacak görüşmelerle sınırlandırılmıştır. Araştırmanın, 16 mahalleden oluşan GOP’a yönelmesinin faktörleri, Perouse’un çalışmasından da hareketle çeşitlidir. Bu faktörlerden ilki, ilçenin belediyesinin kendisini İstanbul’un “model” ilçesi olarak tanıtan ve 1994’te Refah Partisi’nin hayata geçirmek istediği kentsel yeni düzenin bir laboratuvarı olarak sunmasıdır. İkinci olarak, 1963’te Eyüp ilçesinin bölünmesiyle oluşan GOP, birbirlerinden farklı üç “kent yüzü” (istikrarlı, istikrarsız, embriyo halindeki kent dokuları) sunmaktadır. Üçüncüsü ise, nüfusun artış hızıdır (Perouse, 2016: 32-35). GOP, nüfus artış hızı konusunda İstanbul’un önde gelen ilçelerinden biridir. 2009 yılından önce 1 milyon 13 binlik bir nüfusu olan ilçe, 64 ilin nüfusunu geride bırakmaktaydı. Ancak 2009 yılında ilçeden iki yeni ilçe olan Arnavutköy ve Sultangazi ilçeleri oluşmuştur (Gaziosmanpaşa Belediyesi, 2019). Türkiye İstatistik Kurumu’ndan (TÜİK) alınan verilere göre, 2018 yılında, GOP’un nüfusu 495.006; kadın nüfus oranı 242.572 (%49.53), erkek nüfus oranı 249.808 (%50.47)’dir. 32 ilçesi olan İstanbul’un nüfusunun 15.067.724 gibi bir rakam hesaba katılırsa, GOP’un nüfus büyüklüğü anlaşılabilir (TÜİK, 2019).

1963 yılında ilçe olan GOP’a yapılan göç hareketlilikleri de önemlidir. 1940-1950 yıllarında Bulgar ve Yugoslav göçü alan GOP’un periferisini, bu grup oluşturmaktadır. 1970’lerde ise Orta ve Doğu Anadolu’dan; sonraki yıllarda Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu’dan göç almıştır (Perouse, 2016: 48). Bu bağlamda, GOP’un demografik hareketliliklerinin yoğunlukta olan bir ilçe olduğu anlaşılmaktadır. İlçede ekonominin temelini ise çoğunlukla küçük esnaf ve dış ticaret faaliyetleri oluşturmaktadır. Genel olarak avize, oto motor tamiri, metal işleri, konfeksiyon, torna ve elektronik tesisatçılığı işleri yürütülmektedir (GAZİOSMANPAŞA STRATEJİK PLANI, 2015-2019: 17). Ev kadınlarıyla görüşmeler bir kez GOP’ta sitelerin olduğu bir kafede, geriye kalanlar ise kadınların

evlerinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ilçenin birçok sokağını inceleme fırsatı doğmuştur. İlçede gecekondular ve yüksek apartmanlar, siteler iç içe girmiştir ve yoksul mahallelerin varlığı çoğunluktadır. Yerinde gözlem fırsatı, ilçede yaşayan hane sakinlerinin ekonomik durumları konusunda fikirler üretmeye yardımcı olmuştur.

1.3.Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada “yapılandırılmış açık uçlu anket” ve “derinlemesine görüşme” yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca odak grup toplantıları da yapılmıştır. Araştırmada analiz birimi olarak ev-eksenli ve emek-yoğun düzensiz gelir getiren işlerde (sigortasız, belirsiz zamanlarda ve belirsiz gelir getiren işler) çalışan kadınlar açısından avantaj ve dezavantaj üzerine yapılacak olan değerlendirme, kadınların ev içinde çalışma deneyimlerinin kavramsal ve metodolojik tartışmasının ana hatlarını oluşturmaktadır. Bu çalışma verilerin toplanması ve değerlendirilmesi amacıyla saha çalışmasına yönelmiştir. GOP ilçesinin farklı mahallelerinde yaşayan 14 kadın ile yapılan görüşmelerde önce anket soruları sorulmuş ve ardından derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşme sırasında öncelikle medeni durum, eğitim durumu, çocuk sayısı, ailenin geliri gibi önceden belirlenmiş sorular sorulmuştur. Derinlemesine görüşme yönteminde, röportajın ilerlemesi açısından yarı yönlendirmeli olması tercih edilmiştir. Araştırmada, görüşme yapılan kadınların bir kısmı isimlerinin gizli tutulmasını tercih ettiğinden; ev-eksenli çalışmanın Avantaj Olduğunu Düşünen Görüşmeci (ADG) ve ev-eksenli çalışmanın Dezavantaj Olduğunu Düşünen Görüşmeci (DDG) olarak isimlendirilmişlerdir. Çalışma boyunca yapılacak alıntılar örneğin ADG-1 ya da DDG-1 şeklinde verilecektir. Araştırma sürdürülürken mümkün olduğunca farklı mahallelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma yürütülürken sokaklar, binalar ve görüşme yapılan kadınların bazılarının evleri gözlemlenmiş; ilçenin dokusu incelenmiştir. Kentsel dönüşümün⁵ yoğun olduğu mahallelerde çoğu ailenin ekonomik ve mekânsal açıdan ilçe merkezinin dışında, yoksul mahallelerde oturduğu anlaşılmıştır.

2.EV EKSENLİ ÇALIŞMAYA GENEL BAKIŞ

2.1.Kamusal\Özel Alan Zıtlığı, Toplumsal Cinsiyet Roller ve Ataerkil Kontrol

Feministler, kadın-erkek arasındaki rol dağılımının cinsiyetler arası dengesiz gelişimine ve kadının aleyhine olmasına karşı çıkmaktadırlar. Erkek üstünlüğü inancıyla, kadınlara ev içinde sadık eş, şefkatli bir anne ve kadın işleri olarak görülen ev işleri gibi roller dayatılmaktadır. Üstelik kamusal alanda ev işlerinin birer devamı olan ve ekonomik anlamda erkeğe bağımlı hale getirecek geliri düşük işler kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu bağlamda nicelik olarak azımsanamayacak miktarda birçok kadın, işgücü piyasasının⁶ dışında alternatif üretim yöntemlerine yönelmektedir. Yaraman'ın da ifade ettiği gibi, “*ataerkil düzeninin cinsiyetçi işbölümü uyarınca kadın özel alanla ilişkilendirildiği için kamusal yaşama kadını içermeyen ve hatta kadına karşı değerler atfedilmiştir* (2015: 11)”

⁵GOP'ta 13 bölgede kentsel dönüşümün hız kazanacağı Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum tarafından açıklanmıştır. Açıklamaya göre, yılsonuna kadar 4 bin 400 konutun temeli atılacak ve en geç 400 güne kadar hak sahiplerine teslim edilecektir. “Bakan Kurum: Gaziosmanpaşa'da Yıl Sonuna Kadar 4 Bin 400 Konutun Temelini Atacağız”, (2019), *Bizim Esnaf Bülten Dergisi* 9 (9), 40. Bahsi geçen rakam, GOP'ta kentsel dönüşümün boyutlarını ve yoğunluğunu kanıtlamaktadır.

⁶“*Kadınların istihdam oranı erkeklerin yarısından az oldu: Hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; 2017 yılında cinsiyete ve ekonomik faaliyetlere göre istihdam oranı incelendiğinde; tarım sektöründe toplam istihdam oranı %19,4, erkek istihdam oranı %15,4, kadın istihdam oranı ise %28,3 oldu. Sanayi sektöründe toplam istihdam oranı %26,5, erkek istihdam oranı %31,4, kadın istihdam oranı ise %15,6 oldu. Hizmet sektöründe ise toplam istihdam oranı %54,1 olup bu oran erkeklerde %53,2, kadınlarda %56,1 oldu.*” 2018 verilerine göre ise, erkeklerin %78,5'i işgücüne katılım gösterirken, bu oran kadınlarda sadece %38,3. Benzer bir eşitsizlik istihdam oranında da söz konusudur. 15-64 yaş arası erkeklerin %69,5'i istihdam edilirken, kadınlarda bu oran %32,6 düzeyinde kalıyor. Aynı yaş grubu içerisinde erkekler arasındaki işsizlik oranı %11,4, kadınlarda ise %15 oranındadır. TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (6 Mart 2019), Haber Bülteni, Sayı 30707, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>, Erişim tarihi: 14.09.2019. Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu (2019), “Türkiye’de Kadın Olmak Çok Zor”, <http://esitlikadaletkadin.org/2019-turkiyesinde-kadin-olmak-cok-zor/>, Erişim tarihi: 14.09.2019.

Rowe ve Bentley'in *The Impact of the Family on Home-Based Work* isimli çalışmalarında yaptıkları araştırmaya göre, ev-eksenli çalışan kadınların, iş ve aile dünyalarını birleştirme amacıyla söz konusu çalışmaya yönelik mevcut bir eğilim söz konusudur. Bu çalışma şekli, bir çocuğun veya yaşlı ya da engelli bir aile üyesinin bakımı gibi nedenlerle tercih edilebilmektedir. Ev-eksenli çalışan kadınlar, çalışma saatlerini planlarken böylece daha esnek çalışabilmektedir (1992: 282). Yazarların yaptıkları tespitleri kabul etmekle birlikte bu araştırma kapsamında ev-eksenli çalışan kadınların çalışma deneyimlerinin, kamusal alan\özel alan dikotomisi (zıtlığı), toplumsal cinsiyet rolleri ve dolayısıyla ataerkil kontrolün varlığı çerçevesinde şekillendiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda ev kadınları ile yapılan görüşmelere geçmeden önce bahsi geçen ve eleştirel feminizm⁷'in de odağı olan kavramlar incelenmiştir.

Çoklu iktidar mekanizmalarını ve hâkimiyetini kullanan eril egemenin deneyimlerinin oluşturduğu toplumlar, ataerkil toplumlardır. Millett'e göre, ataerkil kurumlar aile, toplum ve devlet olarak üç tanedir. Bu kurumlar birbirlerinden bağımsız olmamakla birlikte, aile ataerkil düzenin temel kurumlarından. Ona göre aile içinde gelişen sömürü ile aile reisinin yani babanın baskıcı yönetimi ataerkil düzenin devamlılığını sağlamaktadır (Millett, 2011: 60). Ataerkinin hâkimiyetinin ve kontrolünün olduğu böylesi toplumlarda kadınların deneyimleri oldukça kısıtlıdır. Maddi temeli olan ve erkekler arasında da bir hiyerarşiye işaret eden ataerki, karşılıklı bağımlılık ve dayanışma kuran erkekler arasında toplumsal ilişkiler dizisini ifade etmektedir (Hartmann, 2006: 29-31). Bu bağlamda erkek egemenliğine dayalı toplumsallaşma, erkekler ve kadınlar arasında tahakküme dayalı eşitsiz ilişkiler yaratırken; toplumsal davranış, işlev, konum ve pratiklerin bazılarını eril, diğerlerinin ise nasıl dişil anlamlar taşıyabileceğini belirlemektedir. Bu bağlamda örneğin makine kullanımı eril bir anlam taşırken, ev işleri yapmak dişil bir anlam taşımaktadır. Bu karşıtlık içerisinde piyasaya dâhil makine kullanımı, piyasaya göre değersiz olan ev temizliğine göre daha değerlidir (Sancar, 2013: 175). Dolayısıyla özel alana dâhil olan her şey hem kamusal alandan dışlanandır, hem de ataerkinin kontrolü altındadır.

Kamusal alan\özel alan dikotomisi, feminist yazım tarafından sıklıkla eleştirilen bir ayırmadır. Bu alanlar ayırımının en önemli iki işlevinden biri kadınları siyasetten uzaklaştırmak iken; diğer işlevi ise kadınları kamusal alanda iş piyasasından (ekonomiden) uzak tutmaktır. Bu anlamda ayrı alanlar söylemi, "*toplumsal rolleri cinsiyetli aidiyetlere göre dağıtan, cinsiyetler arasındaki 'doğal' farklılığa ilişkin bir söylemden beslenir ve onu besler. Kamusal bir erkek bundan saygınlık sağlar, kamusal bir kadın sömürü nesnesidir*" (Lamourex, 2007: 217). Rasyonel kamusal alan yani kadınların dışlandığı siyaset ve ekonominin alanı erkek alanı; rasyonel olmayan, duyguların ve tutkuların hâkim olduğu özel alan kadın olarak tanımlanmaktadır (Şişman, 2013: 70).

Kamusal alandan dışlanan kadın, kendisi gibi irrasyonel olan doğaya ve dolayısıyla tabiatını gerçekleştirdiği özel alana kısırlanmıştır. Bu noktada özel alan-dişil alan kategorisi, ev içini nitelendirecek şekilde birbirlerinin yerine geçmektedir. 1960'ların sonundan itibaren ise bu ayırım radikal feministler tarafından "Özel Alan Politik" sloganıyla gündeme gelmeye başlamıştır. Bu slogan, "*her tür güç, egemenlik, ezme-ezilme ilişkisinin gerçekte politik bir ilişki olduğunu anlatmak için kullanılmıştır*" (Lamourex, 2007: 218). Bu slogan ile özel alanı kamusal alandan ayıran ritüellere, kurumlara, anlayışlara, normlara ve değerlere son vermek amaçlanmıştır (Çaha, 2010: 16). Dolayısıyla bu sava göre, özel alanda gerçekleşen örneğin taciz, tecavüz, görünmeyen emek gibi birçok olgu politik alana dâhildir.

Özel-dişil-ev içi alanda kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri tarafından kendilerine hasredilen görevleri üstlenmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, başlangıçta cinsiyet kavramının zıttı olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla cinsiyet, kadın-erkek arasındaki biyolojik ve anatomik farklılıkları ifade etmekteydi.

⁷Feminizm, "*kadın hareketinin teorik ve bilimsel çabası, ayrıca kadın cinsiyeti üzerindeki ayrımcılığa karşı bilimsel ve pratik bir bilgi bariyeri, ayrımcılığın üstesinden gelme hareketidir*" (Notz, 2011: 10).

Toplumsal cinsiyet ise bunun tersine cinsel kimliklerin oluşumunu toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmişliğe vurgu yapmaktadır (Özkazanç, 2015: 111).

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklıdır ancak cinsiyet ile toplumsal temelli cinsiyet arasındaki karşıtlık keskin değildir. Toplum, toplumsal bütünü tümüyle her iki cinsiyet üzerinden belirler. Böylelikle heteroseksüel olarak ikiye bölünmüş toplumda biyolojik farklılaşma, üst olarak belirlenir. Kısaca, “kültürel olarak, dişiye, onu toplumsal bir kadına dönüştürecek bir kadın toplumsal cinsiyeti dayatılır; erkeğe ise, onu toplumsal bir erkeğe dönüştürecek erkek toplumsal cinsiyeti” dayatılır (Matheieu, 2007: 76-77).

Öte yandan Butler’a göre, -toplumsal cinsiyet olarak belirtilen kültürel inşalar- toplumsal cinsiyeti “inşa” eden “kültür” böylesi bir yasalar dizisi üzerinden kavrandığından, “biyoloji kaderdir” formülasyonunda sabitleyirken; bu sefer de kültür kader olmaktadır (Butler, 2016: 53). Toplumsal cinsiyet rolleri ile örtüşen ayrı alanlar nosyonu, kadınların özel alanda bu rolleri gönüllü ya da gönülsüz üstlenmesiyle ilişkilidir. Ayrımın kendisi kadınları kamusal alandan dışlarken; ataerkil kontrolün sürdürülmesi ve yeniden üretilmesi çoğu zaman kadınlar sayesinde gerçekleşmektedir. Ancak her durumda kadın, ikincil konumdadır. Dolayısıyla kamusal alan\özel alan zıtlığı, toplumsal cinsiyet ve ataerkil kontrolün varlığı kadınların ev-eksenli çalışmaya yönelmesi ile ilişkili olduğunu söylemek doğru olacaktır. Kadının yaşamı birçok alanda sınırlandırılmakta ve kadınlar özel alana kısırlanmaktadır. Bu bağlamda:

“Hane gelirlerinin ve değerlerinin dağılımında ve kontrolünde; kredi gibi üretken değerlere erişimde; kaynakları kullanmada; mülkiyet üzerinde söz hakkına sahip olmada zayıflıkları ve eşitsiz muamele görmeleri; işgücü piyasasındaki ayrımcılık; ev içinde yeniden üretim ile ilgili sorumlulukları nedeniyle ücretli ekonomik faaliyetlerinin sınırlanması; ekonomik ve politik kurumlarda yaşadıkları sosyal dışlanma, kadınların kronik yoksulluğa karşı korumasız olmalarının nedenleridir” (Ecevit, 2003: 85).

2.2.Ev-Eksenli Çalışmanın Kadınlar Açısından Olumsuz ve Olumlu Yanları

Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar ve Sosyal Haklar Derneği’nin (EVÇAD) dünyada ev-eksenli çalışmaya dair yaptığı çalışmada, ev-eksenli çalışmanın olumsuz yönleri incelenmiştir. Ev-eksenli çalışma biçiminin kayıt dışı çalışmayı pekiştirdiği, düzensiz ve dağınık bir çalışma biçimi olduğu için sendikal örgütlenme dâhil, diğer örgütlenme biçimlerini olanaksız kılmaktadır. İstatistiklerde de görünmediği için kapsamının ne olduğu tespit edilememektedir (EVÇAD, 2019: 2).

GOP’ta yapılan araştırmada DDG grubu kadınların, çalışma deneyimleri incelendiğinde de belirtilen sorunlara ek olarak, ev-eksenli çalışmanın olumsuz yönleri artırılabilir. DDG grubu kadınlar için harcanan emeğin değersizliği, kazanılan ücretin düşüklüğü, harcanan emeğin fazla olması gibi sebeplerle bu işler “isteksiz” fakat “mecburi” yapılmaktadır. GOP’ta yürütülen saha çalışmasında, ev-eksenli çalışma deneyimlerine dair başka bir bağlam da ortaya çıkmıştır. ADG grubu kadınların çalışma deneyimleri, ev-eksenli çalışmaya yönelik “olumlu” bir düşüncenin hâkim olduğunu ortaya koymaktadır. ADG grubu kadınlar için harcanan emek değerli, kazanılan ücret yüksek, harcanan emek daha az olduğundan bu işler “istekli” ve “keyfi, hobi” olarak yapılmaktadır. Dolayısıyla ADG grubu kadınlar, yoksulluğun ve ev-eksenli çalışmanın olumsuz -enformel olması, güvencesiz olması gibi yanlarının farkında olmadan; eşlerinin gelir düzeyi üzerinden kendi gelir durumlarını olumladıkları anlaşılmaktadır.

2.3.Kadınlar İle İlgili Temel Bilgiler: Çalışma Koşulları ve Diğer Değişkenler

İlk tabloda ev-eksenli çalışan kadınların çocuk sayısı, ev sahibi olma durumu ve eşlerinin aylık kazancı yer almaktadır. ADG grubu kadınların çocuk sayıları az, evleri kendilerine ait ve eşlerinin net kazancı kendilerince makul düzeydedir. DDG grubu kadınlardan ise biri dışında diğerleri kirada oturmaktadır ve hane geliri düşüktür. Ayrıca çocuk sayıları az hanelerde, eşlerin kazancı maddi ihtiyaçları

karşılamaya yetmektedir. Dolayısıyla ADG grubu kadınlar, ev-eksensiz çalışmayı ihtiyaçları olduğunu düşünmedikleri halde keyfi olarak yapmaktadır. DDG grubu kadınlar ise, ev-eksensiz işleri maddi durumun kötü olmasından kaynaklı mecburi olarak üstlenmektedir. İkinci tabloda hobi ve mecburiyet ekseninde kadınların yaptıkları işler bu durumu desteklemektedir. ADG grubu kadınlar kazançlarını eşlerine vermemekte; çoğunlukla kendi ihtiyaçları yönünde harcamaktadır. DDG grubu kadınlar ise, eşlerinin maddi gelirinin yetersiz kalması nedeniyle kazançlarını -kimi zaman eşlerine vererek- ev ve çocukların ihtiyaçları yönünde harcamaktadır.

Tablo 1: Ev-eksensiz çalışan ev kadınlarının çocuk sayısı, ev sahibi olma durumu ve eşin aylık gelir durumu

	Çocuk sayısı	Ev sahibi olma durumu-kira miktarı	Eşin aylık geliri-tl
	<i>ADG</i>		
ADG-1	2	Kendisinin	5.000-6.000
ADG-2	1	Kendisinin	5.000
ADG-3	3	Kendisinin	3.000
ADG-4	1	Kendisinin	3.000
ADG-5	3	Kendisinin	3.000
ADG-6	1	Kendisinin	3.000
ADG-7	3	Kira-850 tl	3.000
ADG-8	3	Kendisinin	3.000-4.500
	<i>DDG</i>		
DDG-1	2	Kendisinin	4.500
DDG-2	5	Kira-800 tl	2.000-2.500
DDG-3	6	Kira-1.000 tl	2.500-3.000
DDG-4	5	Kira-850 tl	920+ Bld. Yardımı ⁸
DDG-5	Yok	Kira-750 tl	3.000
DDG-6	4	Kira-800 tl	2.400

Tablodan anlaşılacağı üzere kadınların ev-eksensiz çalışma deneyimleri çocuk sayısından etkilenirken; ev sahibi olma ve eşin aylık kazancı da ciddi bir etkidir. ADG grubu kadınlar ev sahibi oldukları (ADG-7 hariç) ve eşlerinin aylık geliri kendilerine göre yeterli olduğu için hiç yoksul da yoksul olduklarını düşünmemektedir. DDG grubu kadınlar için ise tersi bir durum geçerli olduğundan, yoksul olduklarını düşünmektedirler. Ancak burada kadınlar, yoksulluğu, eşlerinin kazancı üzerinden tanımlamaktadır. Dolayısıyla her iki grupta da kadınlar kişisel olarak kendilerinin yoksul olup olmadıklarını dert etmemektedirler. Ne var ki grup odak konuşmalarında bu konu hakkında her hangi bir farkındalık olmadığı da anlaşılmalıdır.

⁸ Belediye Yardımı.

Tablo 2: Ev-eksenli çalışmada tercih edilen iş çeşitleri

ADG Grubu Kadınların Ev Eksenli İşleri	
ADG-1	El işi, kanaviçe, el nakışı
ADG-2	Geri dönüşümden elde ettiği (kâğıt, dergi, gazete) malzemeler ile çanta yapımı, kâğıt katlama işi
ADG-3	El işi (oya) ve katalog (kozmetik, temizlik ürünleri satışı)
ADG-4	Örgü bebek işi (ami gurumi)
ADG-5	Kutu katlama (bileklik, yüzük, kravat kutusu)
ADG-6	Boncuk işi ve katalog (kozmetik ve iç çamaşırı ürünleri satışı)
ADG-7	Terzi (ev içinde makinesi var), süs eşyaları (çeyizlik, kutu, sandık vs.)
ADG-8	Süs eşyaları (çeyizlik, kutu, sandık, tepsi vs.)
DDG Grubu Kadınların Ev Eksenli İşleri	
DDG-1	Tülbent yapımı, iğne oyası, boncuk işi
DDG-2	Ayakkabı bağcığı takma, boncuk işi, deri ayakkabı dikimi
DDG-3	Ayakkabı bağcığı takma, tespih dizme, boncuk işi
DDG-4	Ayakkabı bağcığı takma, tespih dizme
DDG-5	Ayakkabı bağcığı takma, tespih dizme, askı yapma, börek sarma
DDG-6	Barbie bebek (ayak, kol, gövde birleştirme), tespih dizme, cipslerin içine konan küçük oyuncakları birleştirme, boncuk işi

Her iki tabloda ADG grubunun ve DDG grubunun ev-eksenli işlerinin niteliği, zorluğu, harcanan süre ve emek gibi faktörler değişkenlik göstermektedir. ADG grubu kadınlar çoğunlukla daha az zaman harcanan, daha az uğraştırıcı ve geliri daha fazla olan işler yapmaktadır. DDG grubu kadınlar ise, dışarıdan iş getirerek daha fazla zaman harcanan, daha fazla uğraştırıcı ve geliri daha az olan işler yapmaktadır. Bu durumun nedenlerinden biri, ADG grubu kadınlarının maddi durumları görece iyi olduğundan sosyal faaliyetlere -spor, bebek yapımı ve dikiş nakış kursları gibi- katılabilmeleridir. ADG-3, ADG-5 ve ADG-7 önceden kamusal alanda çalışmış ancak evlendikten sonra dışarıda çalışmamayı birçok sebebe bağlamaktadır. Öte yandan eğitim durumu ile de korelasyon kurulabilir. ADG grubu kadınlardan biri ön lisans mezunu ve ikisi açık öğretim lisans okuyor iken, diğerleri lise mezunudur. Bu kadınların önceden kamusal alanda çalışma deneyimine sahip olup, evlendikten sonra özel alana çekildiği görülmüştür. DDG grubu kadınlardan ise biri lise mezunu ve diğerleri ilkökul mezunudur. Bu kadınların ise daha önce kamusal alanda çalışma deneyimi yoktur.

“Kamusal alanda çalışır mıydınız?” sorusuna ise, ADG grubu kadınlar “evet” yanıtını vermişlerdir. Şu anda kamusal alanda çalışmama konusunda öne sürdükleri sebepler ise neredeyse hepsinde çocuk sahibi olma ve eş izninin olmamasıdır. Kadınların özel alana çekilme sebeplerinin belirleyici faktörünün ataerki kontrol ve ev içi sorumluluklar olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ADG grubu kadınlardan yalnızca iki kişinin eşi kamusal alanda çalışmasına izin vermiyorken; diğer 5 kadın çocukların varlığını öne sürerek, kamusal alandan gönüllü uzaklaşma deneyimini gizlemektedirler. DDG grubu kadınlardan DDG-1 dışında diğerleri bu soruya “hayır” cevabını vermiş; eş izninin olmaması nedeniyle kamusal alandan uzaklaştırılmıştır. Bu kadınlar, daha önce kamusal alanda çalışma deneyimine sahip değildir ve derinlemesine görüşmeler de maddi zorlukların olmaması durumunda ev-eksenli işleri yapmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, her iki gruptaki kadınlar için kendilerine toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısı olarak “ev içi roller” daha ön plandadır. Ancak DDG grubu kadınların ev-eksenli iş yoğunluğu nedeniyle ev içi rolleri sekteye uğramaktadır. ADG ve DDG grubu kadınların hepsi ev-eksenli çalışma konusunda eşlerinden onay almaktadır. Örneğin, ADG-5, eşinin kendisinin yorulmasını istemediği için kamusal alanda çalışmasını

istemediğini ifade etmiştir. Bu noktada ev kadınlarının kamusal alandan ataerkil kontrol sebebiyle uzaklaştırılması, iyicil cinsiyetçilik⁹ kisvesiyle gizlenmektedir denebilir. DDG grubu kadınlar için ise maddi durumları iyi olması durumunda hem ev-eksenli çalışma, hem de kamusal alanda çalışma durumu bir tercih olmayacaktır. Bu kadınlar her iki çalışma deneyiminden de uzaktır. En önemli sebeplerinden biri, DDG grubu kadınların ev-eksenli işlere çok fazla zaman ayırıp az gelir kazanmasıdır.

Tablo 3: Ev-eksenli çalışan kadınların medeni durumu, işe harcadıkları zamanları, aylık kazançları ve kaç yıldır çalıştıklarına dair bilgiler

Kaç yıldır evli?	Ev eksenli çalışmaya günlük harcanan zaman	Aylık kazanılan para-tl	Kaç yıldır çalışıyor?
	<i>ADG</i>		
ADG-1 7	3-4 SAAT	1.000	+3
ADG-2 10	1-2 SAAT	1.000	+2-3
ADG-3 20	1-2 SAAT	200	+7-8
ADG-4 10	3-4 SAAT	100-700	+3
ADG-5 28	4-5 SAAT	300-400	+2
ADG-6 5	0-1 SAAT	0-100	+4
ADG-7 17	1-2 SAAT	0-200	+1
ADG-8 17	5-6 SAAT	400	+6 AY
	<i>DDG</i>		
DDG-1 21	3-4 SAAT	400	+10
DDG-2 14	10 SAAT	600	+14
DDG-3 24	10 SAAT	600	+20
DDG-4 14	10 SAAT	600	+14
DDG-5 11	9-10 SAAT	400-500	+9
DDG-6 18	9-10 SAAT	350-400	+18

Yukarıdaki tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere ADG grubu kadınların ev-eksenli işe harcadığı zaman az iken; işin maddi getirisi ortalama daha fazladır. DDG grubu kadınların ise harcadıkları emek fazla iken; işin maddi getirisi ortalama daha azdır. Bu fark, kadınların çalışma deneyimlerinin keyfiyet ve mecburiyet temalarını destekler niteliktedir. Öte yandan DDG grubu kadınların ev-eksenli çalışma süreleri evlilik süreleriyle paralellik göstermektedir. ADG grubu kadınlar için ise tersine, isteğe bağlı olarak paralel bir durum söz konusu değildir.

⁹Cinsiyetçilik, olumsuz tutum ve davranışların yanında olumlu tutum ve kalıp yargıların varlığını da içermektedir. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (Ambivalent Sexism) Kuramı, bu bakış açısına dayanmaktadır. Bu itibarla cinsiyetçilik, "Kötücül Cinsiyetçilik" (Hostile Sexism) ve "İyicil Cinsiyetçilik"ten (Benevolent Sexism) oluşur. Kötücül cinsiyetçiliğin aksine iyicil cinsiyetçilik, erkeğin gücünün ve ötekileştirici geleneksel cinsiyet rollerinin olumlu tutumu arkasında örtülü olarak gizlenmesidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Peter Glick ve Susan T. Fiske (1996), The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism, Journal of Personality and Social Psychology 70 (3), 491-512.

3.EV-EKSENLİ ÇALIŞMA DENEYİMLERİ: ÖZEL ALAN, GELENEKSEL ROLLER VE ATAERKİ

3.1.Ev-Eksenli Çalışma: Kadınların Deneyimleri

GOP ilçesinde ev-eksenli çalışan kadınlar ile yapılan derinlemesine görüşmelerde, bu işlerin yalnızca yoksul kadınlar tarafından değil; maddi geliri görece iyi olan ve ihtiyacı olmadığını düşündüğü halde bu işleri yapan kadınlar ile de görüşülmüştür. ADG grubu kadınlar için ev-eksenli çalışmanın nitelikleri farklı çerçevelerde şekillenmekte olsa da, çoğunlukla hobi ve keyfiyet belirleyici bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla ADG grubu kadınlar, can sıkıntısı, ekstra gelir elde etme, mesai saatlerinin isteğe göre ayarlanması ve ev içi sorumlulukları yerine getirme gibi faktörler ile kamusal alandan uzak kalmayı kendileri açısından rasyonelleştirmektedir. Bu gruptaki kadınların, kendileri tarafından üstlenilmesi gerektiğine inandıkları\inanılan ev içi sorumluluklarıyla ev-eksenli işlerini birleştirmesi, kendileri açısından dezavantaj teşkil etmemektedir. Kaldı ki kadınlar ile yapılan görüşmelerde ev işleri konusunda, kendileri tarafından bir şikâyet ya da serzeniş söz konusu olmamıştır. ADG grubu kadınların ev içinde kendilerine zaman ayırabildikleri de anlaşılmaktadır. Çocuk sayılarının az olması¹⁰, kendilerince sorumluluklarının az olması anlamına da gelmektedir:

“Can sıkıntısı ile başladım. Parayı alıp da kendim için bir şeyler yapmak hoşuma gidiyor. Eşimden sürekli para almak istemiyorum. Keyfi ihtiyaçlarım için ev içinde çalışıyorum. Eşim kabul ederse zor bir durum olunca dışarıda da çalışırım. İhtiyaçlarım çoğunlukla ev eşyası falan almak. Küçük ev eşyalarına harcıyorum” (ADG-1, 3 yıl, 2 çocuk).

“Dışarıda olunca çalışma saatlerine uymak zorundayım. Ev içinde iken iş yapmak daha kolay oluyor. Hem evi idare edip hem de işi idare edebiliyorum. Keyfi benim için çoğunlukla. Eşim para veriyor normalde” (ADG-1, 3 yıldır çalışıyor, 2 çocuk).

ADG grubu kadınlar, ev-eksenli çalışmayı bir şeyler üretme ve kazılan geliri kendi tasarruflarına göre harcama noktasında avantajlı bulmaktadır. Öte yandan bir kısmı kamusal alanda çalışmanın zorluklarını mesai saatlerinin yoğunluğu, cinsel tacizlerin olması ve ev içi sorumluluklar olduğunu dile getirmiştir:

“Hobi edinmek için çanta kursuna başladım. Sosyalleşmek ve ev dışında zaman geçirmek için aslında. Dışarıdaki çalışma şartları zor. Evde çocukların okul zamanına göre hareket ediyorum. Dışarıda taciz, kötü çalışma şartları var. Her bayan buna maruz kalıyordur. Özellikle sabahları minibüs, otobüslerde taciz vakaları oluyor. Çoğunlukla erkeklerin her şeyi kendilerine hak olarak görmelerinden kaynaklanıyor. (Peki, sizin için başka ne anlama geliyor?) “Ekonomik bağımsızlık anlamına da geliyor. Çünkü tamamen kendime harcıyorum” (ADG-2, 2-3 yıldır çalışıyor, 1 çocuk).

ADG grubu kadınlar için, ev-eksenli çalışma bir sosyalizasyon aracı olarak da devreye girebilmektedir. Kadınlar ev içi sorumluluklarını hallettikten sonra, ev dışında çeşitli kurslara katılabilmektedirler. Grup odak konuşmalarında, kadınların böylesi çeşitli kurslara katılma konusunda hevesli olduğu anlaşılmıştır. Çoğunlukla ev-eksenli yaptıkları işler, kurslarda öğrendiklerinin devamı niteliğindedir:

“İlk başta hobi olarak başladım. Önceleri iş ile ilgili hiçbir bilgim yoktu. Kurstan öğrendim. Ortamım ve arkadaşlarım çok iyiydi. Bana işi öğrenmem için yardım ettiler. İş bir tek ben ticarete dönüştürdüm. Bir kere benim için avantajı kurs arkadaşlarımla tanışmam oldu. Sosyalleşme açısından evlilikten sonraki ilk yerim kurs oldu. İkinci olarak da para kazandığım

¹⁰2000-2010 yılları arasında yapılan bir araştırmaya göre, babaların ev içindeki sorumluluklara katılma oranları artmış olsa da, çocuk bakımı konusunda anneler babaya göre daha fazla zaman harcamaktadır. Dışarıda uzun çalışma saatlerini ise erkekler, kadınlara oranla daha fazla tercih etmektedir (Bianchi ve Milkie, 2010: 707-708). Burada çalışan ebeveynlerin çocuk sahibi olduktan sonra kadına verilen doğum izninin doğum sonrası altı aya kadar iken; babaya verilen iznin beş gün olmasındaki adaletsizlik düşünülmelidir. Böylesi bir süreçte kadın uzun zaman çalışma yaşamından uzak kalırken; erkek zaman kaybına uğramadan çalışma yaşamına dönebilmektedir. Çocuğun bakımı, anne çalışıyor olsun ya da olmasın annenin sorumluluğunda görülmektedir.

için avantajlı. Benim için bu parayı kullanmak çok önemli. İnsan kendi parasını her zaman daha iyi harcıyor. Eşe de bağlı. Eğer cimri ise büyük sorun. Ama kendi paramı gönül rahatlığıyla yiyorum. Eşimin parası dışında kendi paramı daha temkinli harcıyorum. Bir de sosyal olarak daha rahatım” (ADG-4, 3 yıldır çalışıyor, 1 çocuk).

“Kursa gidiyordum. Eğitim gördüm orda. Maddiyattan değil. Bir mesleğim, işim olsun diye. Hobi olarak başladım. Sonra işe çevirdim. Para kazanmak hoşuma gitti. Avantajı ise çocuklarla ilgilenip bu işi yapabilmem. Bir de keyfime bağlı, istesem yapmam. Paramı kendim kullanma özgürlüğü sağlıyor” (ADG-7, 1 yıldır çalışıyor, 3 çocuk).

DDG grubu kadınlar için ise ev-eksenli çalışma deneyimleri ADG grubuna kıyasla farklıdır. Bu kadınların çalışma deneyimleri maddi durumlarının iyi olmaması nedeniyle mecburiyet ekseninde şekillenmektedir. Bu kadınlar ev-eksenli işleri zorunlu yaptıkları için imkânları olsa yapmayacakları konusunda hemfikirdirler:

“Evlendiğim zaman maddi durum nedeniyle başladım. Tüm çalıştığımı kaynanama veriyordum. Zorla alıyordu benden. Çocuklarıma bile vermezdi. 7 sene boyunca aynı evde yaşadık ve tüm kazancımı ona verdim. Tartışarak ayrıldım evden. Kendi evime yani kiraya çıktım. Mecburi çocuklarım için çalışıyorum. Bu yüzden maddi durumdan kaynaklı avantaj değil benim için. Çocuklarıma vakit ayıramıyorum. Benim için keyfi ya da ekonomik bağımsızlık değil. Maddi durum iyi olsaydı yapmazdım. Çocuklarla ilgilenirdim” (DDG-2, 14 yıldır çalışıyor, 5 çocuk).

“21 kişi aynı evde yaşıyorduk. Maddi durumdan kaynaklı başladım. Eşim çalışıyordu, kaynanamıza veriyorduk. Ben de evde ayakkabı bağcığı yapıyordum. O zamanlar tüm paramızı kaynanam alıyordu. Evi ve arabası var. Gelinlerden geçiniyordu. Sonra ondan ayrıldık ve mecburen işi sürdürmeye devam ettim. Eşimin üstünde mal varlığı görüldüğü için yardım alamıyoruz belediyeden. Mal üstünde ama ona ait değil. Evde çalışmak benim için keyfi değil, mecburiyet. Mecbur kalmazsam yapmazdım” (DDG-3, 20 yıldır çalışıyor, 6 çocuk).

“İhtiyaçtan başladım. Keyfiyet değil ve avantajı da yok. Geliri düşük ve çok yoruyor. Önceden dışarıda hiç çalışmadım ama olsaydı isterdim. Keyfiyet değil zaten. Şansım olsa yapmazdım bu işleri” (DDG-5, 9 yıl, çocuğu yok).

DDG grubu kadınlarının kamusal alanda çalışma deneyimleri yoktur. Yaşamlarını ev-eksenli işlere göre düzenleyen bu kadınlar, çocuk sayısı ve maddi durum yetersizliği nedeniyle kamusal alanda sosyalizasyon fırsatı bulamamaktadır. Üstelik kamusal alanda çalışma imkânı doğsa bile, ataerkil kontrol nedeniyle böyle bir olasılığı en başından savuşturmaktadırlar. ADG grubu kadınlar gibi kurslara katılmayan bu kadınlar, dışarıdan iş alarak evlerine getirmektedirler. Bu işler zaman alıcı, yorucu ve sağlıklarına zarar verir niteliktedir:

“İstanbul’a ayak attığımdan beri bu işi yapıyorum (yani evlendiğinden beri). Fıtığım var. Bacağım ve belim ağrıyor. (Hasta olduğunuz halde çalışıyor musunuz? Zor değil mi sizin için?) Mecburum. Kendim getirip götürüyorum malları. Tedarikçi bu işi üstlenmiyor. Barbie bebeklerin bacakları çok ağır oluyor. Bel ve boynumda fıtık var. Taşınması öyle zor ki. Mesela 1000 tane alıyorum toplamda 80 tl ediyor. Gerçekten torbaya koyunca çok ağır. Tedarikçi ilk dükkânı alınca bize mecburdu. Hatta diyordu ki çalışacak akraba, eş, dost bulun. Araba alayım da öyle dağıtım yaparım. Şimdi ikinci dükkânı aldı ama verdiği sözü tutmadı. Bizi takmıyor bile, ister alın ister almayın tavırları yapıyor. Sırtımızdan geçindi. Çocukların masrafı var. İmkânım olsa bu işleri yapmazdım. Hiçbir getirisi, avantajı yok. Çok yorucu. Dışarı çıkamıyorum, bir ortamda rahat oturamıyorum iş yüzünden. Vaktimi harcama konusunda iyi sadece. Stres atma, kafa dağıtma gibi. Ama bu da bir yere kadar. Severe yaparsam daha farklı olurdu. Mecburi olunca kötü” (DDG-6, 18 yıldır çalışıyor, 4 çocuk).

3.2.Ev-Eksenli Çalışmanın Ev İçi Rollerle Çatışması

Kadınlar ev içinde temizlik, yemek, çamaşır, çocuk bakımı gibi işlere yönelirken, ev kadını rollerini de üstlenirler. Dolayısıyla ev kadını olması aynı zamanda işgücü piyasasına erkeklerle eşit oranda girememesi anlamına gelir. Böylece kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerine uygun işlerde çalışırken; ev işlerinin üstlenilmesi de ondan beklenir (Ulutaş 2009: 27). ADG ve DDG grubu kadınlar, ev-eksenli çalışmalarını sürdürürken özel alanlarında sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda neredeyse aynı fikirdeler. Toplumsal cinsiyet rollerinin içkinliği her iki grup için aynı boyutlardadır. Ev işleri, yemeklerin yapılması, çocukların bakımı, eş ile ilgilenme gibi sorumluluklar ev-eksenli çalışmanın önünde tutulmaktadır. Burada zamanın kullanımı noktasında bir ayırım mevcuttur. ADG grubu kadınlar, ev-eksenli çalışmaya daha az vakit ayırabilmektedir. Hatta çoğu için öncelikli olarak ev içi rolleri ve aile¹¹sidir. Aynı durum diğer gruptaki kadınlar için mümkün olmamaktadır. DDG grubu kadınlar, ev-eksenli çalışmaya daha fazla mesai harcadıkları için, sorumlu oldukları işlerin aksaması konusunda şikâyetçilerdir:

“Çocuklar okula gittikten sonra onlar dönene kadar hem yemek hem işimi yapıyorum. Eşim geldikten sonra yemeyi, çaydı zaman geçiyor. Daha çok çocuklar okuldayken ya da onlar uyuduktan sonra zamanım müsait olunca (ev-eksenli işimi) yapıyorum” (ADG-1, 3-4 saat, 2 çocuk).

“Önceliğim her zaman ev, çocuk benim için. Bu iş sürekli olan bir iş değil. Bir gün oluyor, bir gün olmuyor. Siparişleri topladıktan sonra gerisini telefon ile halledabiliyorsun. Genelde çevremdeki erkek, kadın hepsine satıyorum ama kadınlar çoğunlukta” (ADG-6, 0-1 saat, 1 çocuk).

“Önce ev işleri, sonra yemek yaparım. Boş zamanlarımda ve keyfi olarak ev-eksenli iş yapıyorum. Zorlanarak değil. Benim için avantaj” (ADG-2, 1-2 saat, 1 çocuk).

“Sabah namaza kalkıyorum. Öğleye kadar ev işlerini yapıyorum. Sonra da kutu katlama işini yapıyorum. Normalde maddi durumum kötü değil. Her şeyi paraya bağlamayalım. Dışarı çok fazla çıkıp zaman harcamamak için bu işi yapıyorum. Önceden de evlendikten sonra 7 yıl çocuğum olmadı. O ara boncuk işi yaptım. Çocuğum olunca ara verdim” (ADG-5, 2 yıl, 3 çocuk).

DDG grubu kadınlar ev işlerini üstlense de, öncelikleri ev-eksenli işleri olmaktadır. Ev-eksenli çalışmaya daha fazla mesai ayırmak zorunda kaldıkları için ev içi rolleri ve işleri ADG grubu kadınlara göre çatışmaktadır. DDG-2 ve DDG-3'ün çocuk sayıları fazladır ve grup odak konuşmalarında çocuklarının da ev-eksenli iş konularında kendilerine yardım ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca DDG-5, çocukları olmadığı için ev-eksenli işini daha rahat yapabilmektedir. Maddi durumu elverişsiz olmasına rağmen çocuk sahibi olmayı çok istediğini belirtmiştir. Böylece tamamlanmış bir aile olacağını ifade etmiştir. Odak grup konuşmalarında DDG-2 ve DDG-3'ü tanıyan DDG-5, bu kadınların yaşadıkları zorluklara birebir şahit olsa da, çocuk sahibi olmanın zaruri olduğu kanısındadır:

“Ev işlerine vakit ayıramıyorum. Çocukları okula gönderdikten sonra alelacele ev işleri yapıyorum. Sonra ayakkabılar geldikten sonra onları halletmeye çalışıyorum. Çocukların ödevlerine yardımcı oluyorum, yemek yapıyorum. Evin her şeyi bana ait. Kocam bana yardım etmiyor, eve gelince yatıyor. Arada yardım ettiği oluyor, izinli günlerinde. Ayakkabı işlerine yardım ediyor sadece. Temizlik, ev işlerine yardım etmiyor. Hatta bir keresinde karşı komşunun kocası cam siliyordu. Görünce şok oldu” (DDG-2, 10 saat, 5 çocuk).

¹¹Burada “ideal aile” mefhumunun güncelliğini koruduğunu belirtmek gerekir. İdeal aile konusunda, ailenin nasıl, hangi ilişkiler ve roller içinde yapılanması gerektiğine dair arayışlar ve yaptırımlar geçmişe dayanmaktadır. Kadınlık-erkeklik kategorileri ekseninde örgütlenen bu anlayış –yani anne ve babanın meşru birlikteliği- ailenin huzurlu, güvenli bir ortam olmasını ve emeği yeniden üretmesini beklemektedir. Bu anlamda ideal aile, kadının ev içinde olmak koşuluyla sadık eş, şefkatli anne rollerini pekiştirmektedir (Kerestecioğlu, 2014: 10-14).

“En çok ayakkabı işine zaman ayırıyorum. Kalan zamanlarımda da ev işlerini yapıyorum” (DDG-3, 10 saat, 6 çocuk).

“Ayakkabı işi bittikten sonra ev işleri, yemek yapıyorum. Çocukların ödevlerine zaman ayırıyorum” (DDG-4, 10 saat, 5 çocuk).

“Çocuğum olmadığı için rahat oluyor. Ev işleri, yemeğimi yapıyorum. Sonra da eve getirdiğim işime devam ediyorum. Eşim yardım etmiyor bana” (DDG-5, 9 yıl, çocuğu yok).

Her iki grup için de toplumsal cinsiyet rollerinin içkinliği ortadadır. ADG grubu kadınlar ev işlerine, eşlerine ve çocuklarına daha fazla zaman ayırırken; DDG grubu kadınlar ev-eksenli iş yoğunluğundan ev işlerine, eşlerine ve çocuklarına daha fazla zaman ayıramadıkları için şikâyetçidir. Ancak her koşulda üzerlerine düştüklerine inandıkları rolleri bilinçli ya da bilinç dışı yerine getirmektedirler. Bu durumda hobi-keyfiyet ekseninde şekillenen ev-eksenli işler, ev içi roller ile çatışmazken; mecburiyet ekseninde şekillenen ev-eksenli çalışma, ev içi roller ile çatışmaktadır.

Bu bağlamda kadının kamusal alandan gönüllü\gönülsüz uzak kalmasının\uzaklaştırılmasının aile kurumu ile ilgili olduğu da ortadadır. Kadınlar ev içi rollerin yüklediği sorumlulukları üstlenirken; bu sorumlulukların ev dışı eylemlerle sınırlanmasını istememektedir. Kaldı ki kadınların, erkeklerin tekelinde bulunan işgücü piyasasına yönelmesi, aynı zamanda ev içi ve ev dışı sorumluluklarını da artırmaktadır. Çalışmadan da hareketle, görüşme yapılan tüm kadınlar genel anlamda ev içi rollerin bu roller dışı eylemlerle çatışmasını istememektedir.

3.3.Ev-Eksenli Çalışmanın Ev Ekonomisine Katkısı

ADG ve DDG grubu kadınlar, ev-eksenli çalışmadan kazandıkları gelirleri farklı yönlerde harcamaktadır. ADG grubu kadınların maddi durumlarından kaynaklı, elde ettikleri kazançlarını çoğunlukla kendilerine harcamaktadır. Öte yandan kadınların eşlerinin onların kazancına dokunmaması, ekonomik anlamda erkeğin üstünlüğüne ve ataerkinin kontrolüne işarettir. Çünkü erkek zaten ev ekonomisi konusunda başat roldedir ve kadın ekonomik anlamda erkeğe bağımlı durumdadır. Kadınların kazançları da bu noktada “görünmeyen” kazanç niteliğindedir. Evi geçindirme sorumluluğu erkekte olduğu için, söz konusu kazancın olup olmaması fark etmemektedir:

“(Kazancımı) biriktiriyorum banka hesabımda. Herhangi bir ihtiyacım olursa ona harcıyorum. Eşim benden istemiyor. Daha çok biz ondan istiyoruz” (ADG-1, 2 çocuk).

“Tamamen kendime, özel ihtiyaçlarım için harcıyorum. Kozmetik, giyim, çocuğum giyimi çoğu zaman. Çok küçük jest yapmak istersem belki eşime harcarım” (ADG-2, 1 çocuk).

“Taksitler, kendime ve arabama harcıyorum. Genelde kendime harcarım ama lazım olunca eşime de destek oluyorum. Ama paramı direkt ona vermiyorum. Hayatta karışmaz zaten bana” (ADG-8, 3 çocuk).

“Kazancımı bazen çocukların ihtiyacı olduğunda onlara harcıyorum. Ama genelde kendime harcıyorum. Çoğunlukla dışarda yemek yemek için harcıyorum ama. Dışarıda hayatımı yaşıyorum böylece. Başka neye harcayacağım yani. Ama eve bir şey lazım olunca da alıp geliyorum tabi. Eşim engelli olduğu için evin iç ve dış işleri bakını benim. Sorumluluk benim üzerimde. Kocam genelde karışmaz. Ailesi de bana karışmıyor. Dışarıda kurslara falan gitmeyi sevmiyorum ama dolaşmayı, gezmeyi, akraba ziyaretlerini çok seviyorum” (ADG-5, 3 çocuk).

DDG grubu kadınların ise kazançlarını kendi ihtiyaçlarına harcamak gibi bir lüksleri yoktur. Çalışma sebepleri zaten ev ekonomisine katkıda bulunmak ve eşin yetişemediği ihtiyaçları karşılamaktır. Burada DDG grubu kadınların, ev ekonomisi konusunda ataerki ile paydaş olduğu yanılığısına kapılmamak gerekir. Ne var ki DDG grubu kadınlar yalnızca masraflar konusunda eşlerine “yardım” ve “katkı” yapmakta olup; kazançlarını dilediğince harcama özgürlüğüne de sahip değildir:

“Eve harcıyorum. Eşim yetiştiremediği için ona da yardımcı oluyorum. Masrafları karşılamak için” (DDG-2, 5 çocuk).

“Çocuklara ve ev masraflarına, pazar alışverişlerine ayırıyorum” (DDG-4, 5 çocuk).

“Eve ve çocuklara harcıyorum. Bu sene çocuğumu kursa gönderecektim ama gönderemedim” (DDG-3, 6 çocuk).

4.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de ev-eksenli çalışma, kadınlar tarafından tercih edilmekte\yapılmak zorunda bırakılmaktadır. Söz konusu çalışmanın niteliği her kadın için mecburiyet ekseninde gelişmemektedir. Kadınların çoğu ev-eksenli çalışmayı hobi\keyfi olarak yapmaktadır. Bu bağlamda, GOP’ta bu araştırmada kadınların çalışma deneyimlerinin ataerkil kontrol, kamusal alan\özel alan ve toplumsal cinsiyet rolleri ışığında incelenmiştir. Benzeri çalışmaların kadınların çalışma deneyimlerinin çözümlenmesi minvalinde daha geniş çerçevede yapılması önemlidir. Çünkü kadınlar tarafından yapılan ev içi veya ev-eksenli çalışmalarda, kadın emeği adeta görünmez bir niteliktedir:

“Kadınların çalışmalarının ve ürettiklerinin neler olduğunun gösterilmesi, bu emeğin ve çalışmanın değerinin ortaya konulması kadın hareketinde önemli bir mücadele alanı olagelmıştır. Çünkü kadınların sosyal ve ekonomik kuşatılmışlığı, geleneksel algıda kadınlara biçilen toplumsal rol ve değerlerin çilekeşlikten önemsizliğe uzanan dizisinin temelidir” (Topçuoğlu, 2009: 87).

Yoksul-kadın ilişkisi kuşkusuz ki vahim bir gerçektir. Kadınlar kamusal alandan uzak kalmak zorunda kalmakta ya da cinsel taciz, mobbing, maaş adaletsizliği gibi nedenlerle işgücü piyasasından uzak kalmayı tercih etmektedir. Söz konusu zorundalık ve tercih, toplumsal cinsiyet rollerinin içkinliği ve ataerkil kontrol ekseninde biçimlenmektedir. Öte yandan belirleyici bir diğer etken de özel alanda sıkışmışlığın, ikincilliğin farkında olmama; kısaca bilinç düzeyinin düşük olması denebilir. Kadınların bir kısmı kamusal alanda çalışabilecekken ev içinde sorumlulukların üstlenilmesi, esnek çalışma saatleri, hobilerini gerçekleştirme, eşin gelir durumunun belirleyici olması noktasında rahatlık sağlama gibi sebeplerle kamusal alanda çalışmayı tercih etmemektedir. Dolayısıyla ev-eksenli çalışma daha mantıklı, kârlı, keyifli gelmektedir. Dahası kadınların bir kısmı bulgular neticesinde anlaşıyor ki yoksul olduğunu düşünmemektedir ya da bu konuda bir farkındalık yoktur. Gelir düzeyini eşi üzerinden tanımlayan ve olumluyan kadın, “kadın yoksulluğunun” tartışma zeminlerinden birini oluşturmaktadır.

Bir kısmı ise benzeri etkilere ek olarak eşin gelir durumundan etkilenmektedir. Bu kadınlar yoksulluk nedeniyle mecburi, ama çalışma şartlarının yoğunluğu ve yoruculuğu nedeniyle de isteksiz çalışmaktadır. Nitekim bu kadınlar zaten kamusal alanda çalışma imkânları olsa da ya toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği roller ya da ataerkil kontrol nedeniyle uzak kalacaktır. Kaldı ki her iki durumda da çalışma konusunda isteksizlik gün yüzüne çıkmaktadır. Bu noktada çeşitli faktörler devreye girmekle birlikte kadınların daha önce kamusal alanda çalışmalarına izin verilmemesi büyük bir etkidir. Çünkü dışarıda bir işte çalışma şartlarının getirileri ya da götürüleri deneyimlenmemiştir. Ancak tecrübe etmiş olsalar bile bu durum birçoğu için gündelik yaşam deneyimlerini değiştirmeyecektir.

“Kadınların kamusal alandan gönüllü\gönülsüz uzak kalmaları\uzaklaştırılmaları sorunsalı nasıl çözümlenmelidir?” sorusu üzerinde yoğunlaşmak gerekir. İşgücü piyasasında kendisine yer edinemeyen kadınların kamusal alana dâhil olma çabaları bu anlamda göz ardı edilmemelidir. Ancak vahim olan odur ki, kadınlar kamusal alanda ancak ev işlerinin birer uzantısı işlerde ya da düşük statülü işlerde kendilerine yer bulabilmektedirler. Bu bağlamda, kadınların eğitim olanaklarına ulaşımı sınırlandırılmamalı, desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Kadın mücadelesi siyasi, ekonomik, hukuksal ve toplumsal birçok alanda sürdürülmekte; cinsiyetler arası eşitsiz gelişimin kadınların aleyhine

işlediği gerçeği ile birlikte, kadınlar birçok durumda ikincilleştirilmektedir. Bu anlamda kadın özgürlüğü ve kadınların kamusal alanda görünür kılınma çabaları desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

Açıkgöz, R. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme, *Yardım ve Dayanışma Dergisi* 1 (2), 45-60.

Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Coşkun Can Aktan (ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Bakan Kurum: Gaziosmanpaşa'da Yıl Sonuna Kadar 4 Bin 400 Konutun Temelini Atacağız (2019), *Bizim Esnaf Bülten Dergisi* 9 (9).

Bianchi, S. M. ve Milkie, M. A. (2010). Work and Family Research in the First Decade of the 21st Century, *Journal of Marriage and Family* 72, 70–725.

Butler, J. (2016). *Cinsiyet Belası*, Çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul.

Çaha, Ö. (2010). *Sivil Kadın: Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*, Savaş Yayınevi, Ankara.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyet ile Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışabilir?, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), 83-88.

Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu (19 Mart 2019), Türkiye'de Kadın Olmak Çok Zor, <http://esitlikadaletkadın.org/2019-turkiyesinde-kadin-olmak-cok-zor/>, Erişim Tarihi: 14.09.2019.

Ev Eksenli Çalışan Kadınlar ve Sosyal Haklar Derneği'nin (EVÇAD), Ev-Eksenli Çalışma, <http://www.evcad.org/dunyada-ev-eksenli-calisma.pdf>, Erişim Tarihi: 25.05.2019, 1-20.

Gaziosmanpaşa Belediyesi, Resmi İnternet Sitesi, <https://www.gaziosmanpasa.bel.tr/index.php?goster=Gaziosmanpasa-Tarihi>, Erişim Tarihi: 21.05.2019.

Gaziosmanpaşa Stratejik Planı (2015-2019), 1-72.

Hartmann, H. (2006). *Marksizim'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği*, Çev. G. Aygen, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Hattatoğlu, D. (2003). Çalışan Kadın ya da Ev Hanımı: Çalışmanın Yaşantılanması ve Güçlenme, *Kadın Yaşantıları*, Haz. Ayşegül Yaraman, Bağlam Yayınları, İstanbul, 93-121.

International Labor Organization (ILO) (2015). Home-based workers: Decent Work and Social Protection Through Organization and Empowerment: Experiences, Good Practices and Lessons from Home-Based Workers and Their Organizations, Jakarta: ILO/MAMPU project: Maju Perempuan Indonesia untuk Penanggulangan Kemiskinan or Programme on Empowering Indonesian Women for Poverty Reduction, 1-111.

Kerestecioğlu, İ. Ö. (2014). Mahremiyetin Fethi: İdeal Aile Kurgularından İdeal Aile Politikalarına, *Başka Bir Aile Mümkün mü?*, Ed. Nihal Öztekin. Çev. Barış Yıldırım, Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul, 10-21.

Lamoureux, D. (2007). Kamusal\Özel, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, Çev. Gülnur Acar Savran, Dipnot Yayınları, Ankara, 215-219.

Matheieu, N.C. (2007). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, Çev. Gülnur Acar Savran, Dipnot Yayınları, Ankara, 76-85.

Millett, K. (2011). *Cinsel Politika*, Payel Yayınevi, İstanbul.

- Notz, G. (2011). *Feminizm*, Çev. Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Özkazanç, A. (2015). *Feminizm ve Queer Kuram*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Öztürk, M. Y. ve Dedeoğlu, S. (derl). *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği Türkiye Örneği*. SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı. Sosyal Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi, İstanbul.
- Perouse, J.-F. (2016). *İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rowe, R. B. ve Bentley, M. T. (1992). The Impact of the Family on Home-Based Work. *Journal of Family and Economic Issues*, 13 (3), 279-297.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Şener, Ü. (2009). Kadın Yoksulluğu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, *TEPAV Değerlendirme Not*, 1-11.
https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf, Erişim Tarihi: 15.09.2019.
- Şişman, N. (2013). *Emanetten Mülke: Kadın, Beden, Siyaset*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Topçuoğlu, R. A. (2009). Kadın Emeği Nasıl Değersizleşir? Enformel Alan ve Ataerkilliğin Eklemlenme Mekanizmaları: Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme, *Praksis* 20, 87-104.
- Topgül, S. (2013). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 14 (1), 277-296.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=34855, Erişim tarihi: 15.09.2019.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (6 Mart 2019), Haber Bülteni, Sayı 30707, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>, Erişim tarihi: 14.09.2019.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, <http://tuik.gov.tr/Start.do>, Erişim tarihi: 21.05.2019.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum* 21 (2). 25-40.
- Yaraman, A. (2001). *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Yaraman, A. (2015). *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili: Dişiliksiz Siyaset*, Bağlam Yayınları, İstanbul.